

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Damsterdiep 6, Groningen
Status: BBP
Periode: 29 november 2005
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 4 november 2006

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Damsterdiep 6 ligt aan de noordzijde van het (gedempte) Damsterdiep, vlakbij de hoek met het Schuitendiep. Het bouwblok wordt omsloten door het Damsterdiep (begrenzing aan de zuidzijde), Schuitendiep (westzijde), Grote Gang (noordzijde) en de Vosgang (oostzijde).

Het pand Damsterdiep 6 bestaat uit een voorhuis, overbouwde binnenplaats en achterhuis. Achter het achterhuis bevindt zich een klein plaatsje. Het voorhuis is een tweelaags diephuis onder een zadeldak met schildendeel (voorzijde). De voorgevel is een drielaags lijstgevel, waarvan de bovenste verdieping is uitgevoerd als een mezzanino (lage verdieping). Diverse onderdelen van het gebouw zijn uitgebouwd in het buurpand Damsterdiep 4, zoals de halfverdiepte kelder, het trappenhuis (tussen de begane grond en eerste verdieping) en een toilet op de begane grond.

Het binnenplaatsje tussen voor- en achterhuis is overbouwd in één bouwlaag met plat dak. Het achterhuis bestaat uit twee bouwlagen met een plat dak. Rechts van het huis bevindt zich een ozendrup, links niet.

BOUWGESCHIEDENIS

Hoewel buiten de middeleeuwse stadsomwalling gelegen, was het Damsterdiep reeds in de 16de eeuw aan weerszijden aaneengesloten bebouwd. Het gebied aan de noordzijde van het Damsterdiep had een duidelijk (voor)stedelijk karakter, zo blijkt uit de kaart van Van Deventer uit circa 1560.

De hoek van het Schuitendiep (onder) met het Damsterdiep (toen Nieuwe Steentilstraat genaamd, rechts) op de kaart van Haubois uit omstreeks 1643. Het noorden op deze kaart is links.

Volgend ijkpunt voor de bouwgeschiedenis is de vogelvluchtplattegrond van Haubois uit 1643, die in het eerste aaneengesloten gedeelte van het Damsterdiep een fors hoekhuis aan het Schuitendiep (gericht op het Schuitendiep) weergeeft en vervolgens zeven diephuizen aan het Damsterdiep. In de late 17de eeuw of vroege 18de eeuw moet dit hoekhuis aan de Schuitendiep zijn ingekort ten behoeve van de bouw van (diep)huizen, gericht op het Damsterdiep. Het pand Damsterdiep 6 is in deze laatstgenoemde fase tot stand gekomen. Het huis zelf heeft ook enige kenmerken die kunnen wijzen op de datering in die periode (late 17de of vroege 18de eeuw), namelijk de bouwmasa, het metselwerk in de achtergevel met klezortjes in de hoeken¹ en de zware balken in de balklaag boven de eerste verdieping.² Het voorhuis bestond in eerste instantie waarschijnlijk uit twee bouwlagen met een zadeldak, voorzien van topgevels aan voor- en achterzijde. De eerste verdieping had in eerste opzet een bescheiden hoogte, zoals nu nog alleen het geval is in de achterkamer. Wellicht stamt het achterhuis uit dezelfde periode. Aanvankelijk bestond dit achterhuis uit slechts één bouwlaag met een zadeldak (nok evenwijdig aan de straat). Het metselwerk van de kopgevel is erg rommelig en de baksteenmaten zijn te gevarieerd om tot een eenduidige datering te komen. Waarschijnlijk heeft in de tweede helft van de 18de eeuw een verbouwing plaatsgevonden. Uit deze periode dateert onder meer het (herplaatste) paneeldeurtje in de kastenwand van de voorkamer op de eerste verdieping.

Op de kadastrale minuut van circa 1830 heeft het huis zijn huidige contour, bestaande uit een voor- en achterhuis. Voor- en achterhuis worden verbonden door een tussenlid, links op de binnenplaats. Tegen het achterhuis stond een smal uitstek (links). Opvallende afwijking ten opzichte van de huidige situatie is het feit dat het huis aan de westzijde een aanbouw bezat, gelegen achter Damsterdiep 4. Deze aanbouw was bereikbaar via een gang vanaf het Schuitendiep (tussen Schuitendiep 98 en 100). Het moet niet worden uitgesloten dat deze aanbouw al sedert de bouwtijd bij het pand hoorde.

De Kadasterkaart van omstreeks 1830 met daarop aangeven de moderne huisnummering.

In de 19de eeuw heeft een modernisering plaatsgevonden, waarbij de voorkamer op de eerste verdieping is verhoogd. Daartoe moest het voorste deel van de zolderbalklaag worden verhoogd. Bij deze verbouwing kreeg het voorhuis ook een nieuwe voorgevel, een drielaags lijstgevel. De bovenste bouwlaag hiervan heeft een geringe hoogte, een mezzanino. In samenhang met de verhoging van de voorgevel werd ook het voorste deel van het zadeldak afgewolfd in de vorm van een schildeind. Bij

¹ Het baksteenformaat bedraagt $21\frac{1}{2}$ - $22\frac{1}{2}$ x $10\frac{1}{2}$ - 11 x $4\frac{1}{2}$ - 5 cm, bij een tienlagenmaat van 56 cm. Vanwege de afwerking met pleisterwerk kon slechts een beperkt aantal maten worden opgenomen. Op grond van de maatvoering van de baksteen is een datering in de late 17de of vroege 18de eeuw mogelijk. Klezortjes in de hoekverbanden werden toepast tot uiterlijk het begin van de 18de eeuw.

² Op grond van maatvoering en profilering is een datering in de late 17de eeuw of vroege 18de eeuw mogelijk.

(dezelfde of een kort daarna volgende) verbouwing zijn de kapconstructie, de indeling en het interieur van het voorhuis grondig vernieuwd. Ten tijde van deze verbouwing behoorde de westelijke aanbouw (weer?) bij Damsterdiep 4, uitgezonderd de kelder. Ook het trappenhuis bevindt zich in de bouwmassa van Damsterdiep 4. Eveneens is in de 19de eeuw is het achterhuis verhoogd tot twee bouwlagen met een plat dak.

De vroegere winkelpui uit de late 19e eeuw (privécollectie van de eigenaar van het pand).

De voorkamer op de begane grond heeft waarschijnlijk in de late 19de eeuw een winkelfunctie gekregen, waarvoor een winkelpui in de voorgevel is geplaatst. Deze winkelpui bevatte een deur met bovenlicht (links) en een brede etalagepui met hardstenen borstwering (rechts). De omlijsting bestond uit pilasters en een kroonlijst (in sobere neo-renaissance-stijl). Bij een verbouwing in 1925 is de begane grond van het voorhuis heringericht, waarmee de winkelruimte werd vergroot (ten koste van een tussenkamer) en de oude keuken een functie van winkelkamer kreeg. In 1930 volgde een herinrichting van de eerste verdieping, waarbij de indeling en interieur-afwerking werden aangepast. Uit de tekening van de bestaande toestand valt op te maken dat de 19de-eeuwse opzet al eerder was gewijzigd. Beide verbouwingen waren getekend door H. Medendorp. De opdrachtgever was M. Reitsma. In 1931 is de toegang tot de kelder onder Damsterdiep 4 weer in zijn oude vorm hersteld, die eerder (illegaal) was gewijzigd door de buurman. Direct na de Tweede Wereldoorlog is onder meer glasschade hersteld.

De winkelpui is gemoderniseerd in 1960 (tegelwerk) en in 1998 (trespa en kunststof).

BESCHRIJVING VOORHUIS

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel in schoon metselwerk van handvormbaksteen (19de eeuw). De begane grond heeft sedert de (late) 19de eeuw een winkelpui, die enige malen is gemoderniseerd. De

huidige opzet met een kunststof pui en trespabekleding stamt uit 1998. Rechtsboven zijn nog resten van de betegeling uit 1960 te zien.

De eerste verdieping bevat drie smalle, hoge vensters met H-schuiframen. De bovenlichten bevatten blank glas-in-lood (circa 1945). In deze bovenlichten vallen aftekeningen te zien van middenroeden. Uit de verdeling van de binnenluiken valt op te maken dat de oorspronkelijke ramen een zesruitsverdeling hadden. De tweede verdieping bevatte drie mezzaninovensters met tweeruitsramen, waarvan de middelste in de late 19de eeuw of vroege 20ste eeuw is vergroot. In het metselwerk van de neggen zijn inboetingen zichtbaar. Het venster steekt door de architraaflijst en het fries van de gevellijst heen. Vlak boven dit middelste venster is een afgezaagde hijsbalk zichtbaar. Het vierruitsraam en de doorvalbeveiliging stammen uit circa 1960.

De gevel wordt afgesloten door een omgekorniste lijst, bestaande uit een architraaf, fries en kroonlijst.

De achtergevel van het achterhuis met daarachter zichtbaar de top van de achtergevel van het voorhuis.

De achtergevel is een tweelaags puntgevel met windveren en waterborden. De gevel heeft een afwerking van cementpleisterwerk (late 19de eeuw of vroege 20ste eeuw). Ter plaatse van beschadigingen in het pleisterwerk valt het originele metselwerk te zien dat uit de late 17de of vroege 18de eeuw dateert.³ Zelfs zijn aanzetten van de originele vlechtingen te zien.

De begane grond wordt aan het zicht onttrokken door de éénlaags bebouwing van het voormalige binnenplaatsje. De eerste verdieping bevat twee smalle vensters met zware kozijnen en H-ramen (waarvan de onderramen zijn vastgezet en de bovenlichten als klepramen zijn uitgevoerd). De forse maatvoering van de kozijnen doet een laat-17de-eeuwse of vroeg-18de-eeuwse datering vermoeden. In de stijlen zijn sporen van kalven te zien. Oorspronkelijk was er dus sprake van 'kloostervensters'. De huidige H-schuiframes vertonen aftekeningen van een achtruitsverdeling (19de eeuw?). Rechts daarvan bevindt zich een kleiner venster uit circa 1960 (westzijde), wellicht ter plaatse van een soortgelijk 'kloostervenster' als hiervoor genoemd. Rondom dit venster is namelijk afwijkend pleisterwerk te zien. Op het niveau van de zolder bevindt zich een deurkozijn, dat via een loopbrug toegang geeft tot het dakterras op het achterhuis. De deur stamt uit circa 1960. De loopbrug staat echter reeds aangegeven op de bouwtekening uit 1930. In de top bevindt zich nog een klein houten vlieringvenster (20ste eeuw).

De dakbedekking bestaat uit zwarte opnieuw verbeterde Hollandse pannen.

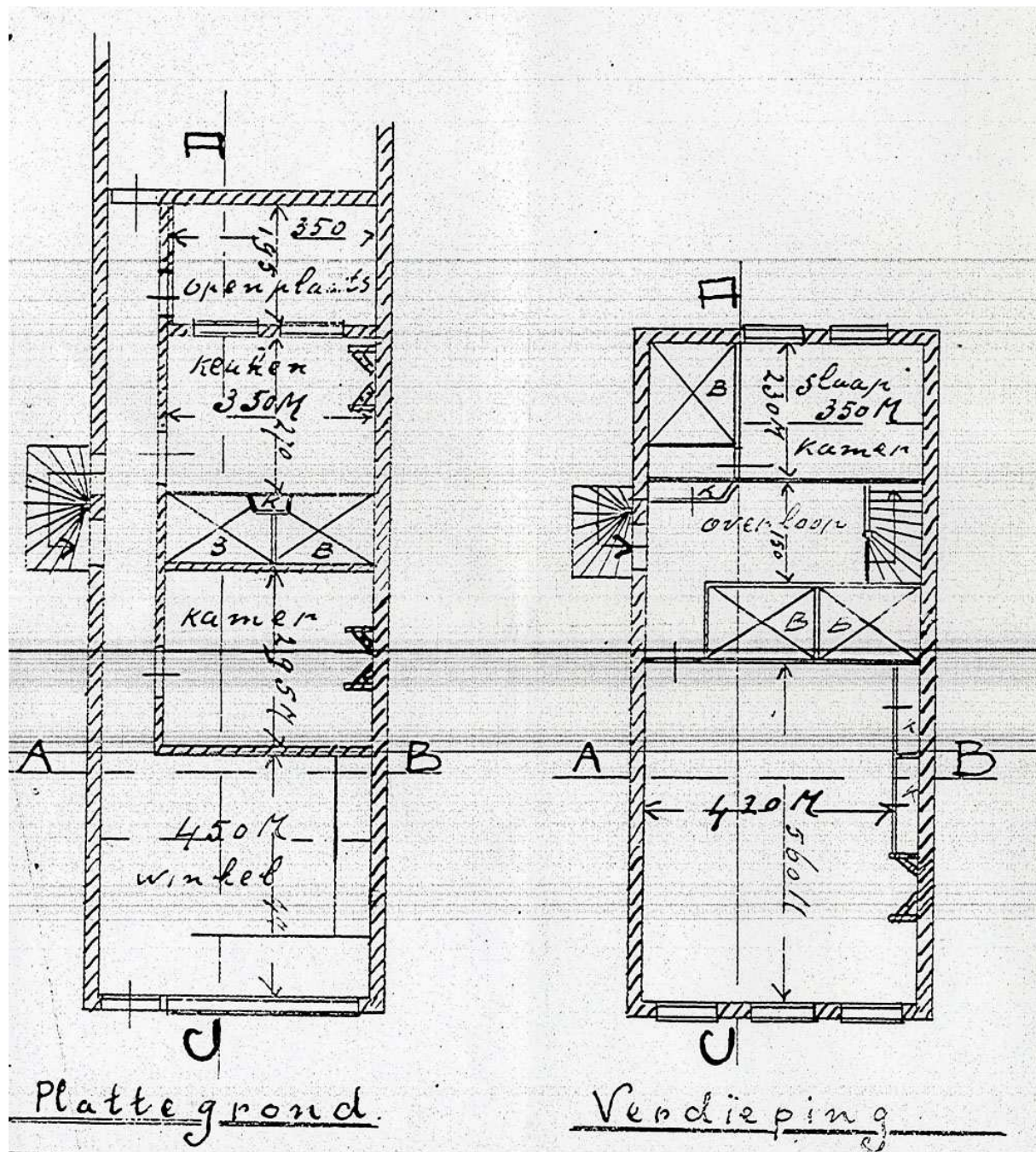
plattegronden per bouwlaag

De kelder van Damsterdiep 6 ligt onder het achterhuis van Damsterdiep 4. Uit de kadastrale minuut van circa 1830 blijkt dat dit achterhuis toentertijd ook al bij Damsterdiep 6 hoorde. Wellicht bestond deze situatie reeds sedert de bouw van het huis in de late 17de of vroege 18de eeuw. De kelder bestaat uit een hoge 'gang' met een vlak houten plafond, waarnaast twee lage dwarsruimten met tongewelven (haaks op de straat) en waarachter een ruimte met een korfbooggewelf (evenwijdig aan de straat). Een bakstenen trap vormt de ontsluiting van deze kelder (19de eeuw?). De hoge gang werd aangelicht door een venster met een vierruitsraam, dat uitzag op een binnenplaatsje (19de eeuw). Op twee plaatsen viel het metselwerk op te nemen, namelijk in de gangwand en de tussenwand van de twee dwarsruimten. Het baksteenformaat bedraagt (24½) 25½-26½ x 11½-12 (13) x 6-6½ cm. Op grond hiervan is een datering in de 17de eeuw mogelijk. De gewelven zijn uitgevoerd in 'geeltjes'. De vloer is geheel afgewerkt met cement.

De kelder die onder het buurpand Damsterdiep 4 ligt.

³ Het baksteenformaat bedraagt 21½-22½ x 10½-11 x 4½-5 cm, bij een tienlagenmaat van 56 cm. Vanwege de afwerking met pleisterwerk kon slechts een beperkt aantal maten worden opgenomen. Op grond van de maatvoering van de baksteen is een datering in de late 17de of vroege 18de eeuw mogelijk. Klezootjes in de hoekverbanden werden toegepast tot uiterlijk het begin van de 18de eeuw.

Plattegrondtekening uit 1925 met daarop aangegeven de bestaande toestand voor de verbouw van de begane grond.

De begane grond bevat een grote ongedeelde winkelruimte, waarin aan de achterzijde een restant van een oude gang met de ontsluiting van kelder, bovenwoning, toilet en achterraumten (slachtwerkplaats en koeling). De afwerking van de winkelruimte is van recente datum. Het trappenhuis naar de eerste verdieping bevindt zich in een uitbouw tegen de linker zijgevel, verlicht door middel van een hooggeplaatst venster met een tweeruitsraam (vroeg 19de eeuw). De trap zelf kan nog uit de 18de eeuw stammen. De interieur-afwerking van het trappenhuis heeft een 19de-eeuws karakter.

Op de eerste verdieping is een gedeelte van de enkelvoudige balklaag zichtbaar, bestaande uit zware grenenhouten balken met een eenvoudige profilering. De indeling heeft een 19de-eeuws karakter, maar is aangepast in 1930 en circa 1960. Belangrijkste ruimte is de voorkamer. Deze kamer is verkleind in 1930, toen de middenkamer werd vergroot. Deze kamer heeft tegen de rechter zijwand

een schouw, voorzien van een 19de-eeuwse zwartmarmeren schoorsteenmantel (met roodmarmeren decoraties) en een taps toelopend rookkanaal uit circa 1960. Ook de vensterwandbetimmering hoort tot de 19de-eeuwse opzet, maar is bij latere verbouwingen aangepast.

Detailfoto van een 18^e eeuwse deur.

Noemenswaard zijn de binnenluiken waarvan de indeling past bij zesruitsschuiframen. De kastenwand uit 1930 bevat diverse hergebruikte onderdelen, waaronder een 18de-eeuwse kastdeur. De kamerdeur is vernieuwd omstreeks 1960. Het verlaagde plafond uit circa 1960 ontnemt het zicht op het 19de-eeuwse stucplafond, dat alleen versierd is met een vlakke plintlijst (zichtbaar via een luik op de zolder).

De (oorspronkelijk 19de-eeuwse) middenkamer heeft zijn huidige vorm gekregen in 1930. Deze inpandige ruimte wordt verlicht door een bovenlicht. De interieur-afwerking is omstreeks 1960 gemoderniseerd. Aan de 19de-eeuwse opzet herinnert een tweepaneelsdeur. De achterkamer was in de 19de eeuw een ongedeelde ruimte, maar is in 1930 in tweeën gedeeld. Deze tussenwand is intussen weer gesloopt. De afwerking vertoont geen bijzonderheden, afgezien van een schuifdeur (vroeg 20ste eeuw).

De L-vormige gang vertoont geen bijzonderheden. Tussen midden- en achterkamer bevindt zich het trappenhuis naar de zolder, aangeschoven tegen de rechter zijgevel. De trap stamt uit de 19de eeuw. Achter de trap is een taps toelopend rookkanaal zichtbaar, behorend bij een forse schouw op de begane grond (gesloopt). De maatvoering doet denken aan een bedrijfsschouw. De onderruimte van de trap is geplaveid met geel geplazuurde plavuizen.

De zolder bestaat uit drie delen, namelijk een voorruimte, overloop en achterraimte. De voorruimte en het korte 'podium' ervoor liggen circa 80 cm hoger dan de overloop en achterraimte, hetgeen het gevolg is van de verhoging van de voorkamer van de eerste verdieping. De inrichting van de voorkamer is geheel vernieuwd omstreeks 1960, waarbij ook een dakkapel op het westelijke dakvlak is geplaatst. De middenruimte vertoont geen bijzonderheden, afgezien van de lichtkoker voor de middenruimte op de eerste verdieping en een trapje. Ook de achterkamer vertoont geen bijzonderheden. Het voorste deel van de constructie bestaat uit sporenparen met enkelvoudige hanenbalken, voorzien van een nokbalk en gordingen ten behoeve van verticaal beschot. De sporenparen zijn samengesteld uit hergebruikt hout, waaronder gedisseld grenenhout en eikenhout (diverse hanenbalken). In de huidige vorm stamt de constructie uit de 19de eeuw. Het achterste deel van de kap heeft eenvoudige spanten met elk twee koppelbalken, gordingen en verticaal beschot. Ook deze constructie dateert uit de 19de eeuw.

De trap die van de verdieping naar de zolder voert.

BESCHRIJVING ACHTERHUIS

gevels

De voorgevel van het achterhuis is een tweelaags gevel met een eenvoudige boeilijst, waarvan de begane grond uit de 18de eeuw stamt en de verdieping uit de 19de eeuw. De begane grond gaat schuil achter de bebouwing op de binnenplaats tussen voor- en achterhuis. De eerste verdieping is voorzien van raapwerk, recentelijk geelwit beschilderd. Er zijn drie vensters, voorzien van zesruitsramen (uit één stuk).

De achtergevel is een tweelaags gevel met een eenvoudige boeilijst, waarvan de begane grond uit de 18de eeuw stamt en de verdieping uit de tweede helft van de 19de eeuw. De gevel is afgewerkt met cementpleisterwerk (begane grond) en raapwerk (eerste verdieping). De begane grond is blind, afgezien van een aluminium deur met bovenlicht (circa 1970). De vensters zijn dichtgezet. Op de eerste verdieping bevinden zich twee vensters met soortgelijke zesruitsramen als de voorgevel. Aan de rechterzijde (westzijde) bevindt zich een deur, ontsloten via een buitentrap van recente datum. Deze deur bestond reeds in 1930, zo blijkt uit de bouwtekeningen uit dat jaar. Tegen de achtergevel staat een rookhok (1930).

plattegronden per bouwlaag

De begane grond heeft een interieur-afwerking van recente datum. De eerste verdieping is een ongedeelde ruimte, toegankelijk via een buitentrap op het binnenplaatsje achter het achterhuis. Deze ruimte heeft een ziende constructie, bestaande uit een enkelvoudige balklaag met hergebruikte balken (noord-zuid-richting) en onderslagbalken (oost-west-richting). In de rechterzijgevel valt de aftekening

van een topgevel te zien, behorend bij een eenlaags achterhuis met zadeldak (nok van het zadeldak, evenwijdig aan de straat).⁴ Ook is hier de aftekening van een rookkanaal zichtbaar.

WAARDESTELLING

Damsterdiep 6 heeft hoge monumentwaarden, vanwege de hoofdropzet uit de late 17de of vroege 18de eeuw met (voornamelijk) 19de-eeuwse aanpassingen. Het casco van het huis stamt nog in belangrijke mate uit de bouwtijd, inclusief de zijgevel en achtergevel, de kelder onder het huis Damsterdiep 4, de balklagen boven begane grond en eerste verdieping en de kapvorm (constructie vernieuwd in de 19de eeuw). De achtergevel heeft nog zijn oorspronkelijke opzet, met inbegrip van twee 18de-eeuws vensters. Deze vensters waren oorspronkelijk uitgevoerd als kloostervensters.

Bij een 19de-eeuwse modernisering van het huis is het voorste deel van het huis verhoogd, waarbij de voorgevel is vernieuwd. Deze aanpassing heeft hoge monumentwaarden, zowel als typerend voorbeeld van de 19de-eeuwse verstedelijking van Groningen als vanwege de architectuur van de voorgevel. De pui heeft indifferente monumentwaarden. De gevel is verder een beeldbepalend voor dit deel van het Damsterdiep.

De indeling van het pand heeft indifferente monumentwaarden, vanwege de vele recente aanpassingen (geringe gaafheid). In de interieur-afwerking zijn diverse elementen van historisch belang, waaronder de schouw met zijn 19de-eeuwse schoorsteenmantel in de voorkamer op de eerste verdieping, het (herplaatste) 18de-eeuwse deurtje in de voorkamer op de eerste verdieping en de plavuizenvloer in het trappenhuis van de zolder. Het trappenhuis tussen begane grond en eerste verdieping heeft hoge monumentwaarden, inclusief de spiltrap. Het rookkanaal ter plaatse van het trappenhuis naar de zolder heeft hoge monumentwaarden als onderdeel van de oorspronkelijke indeling.

Het achterhuis heeft positieve monumentwaarden, als wezenlijk onderdeel van de oorspronkelijke opzet van het huis. De indeling en interieur-afwerking hebben door verbouwingen in met name de 20ste eeuw veel aan waarde ingeboet.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen van de winkel is het van belang om muurwerk en balklagen nader te documenteren.

---

⁴ Het baksteenformaat bedraagt 28-30½ x ?? x 6-8 cm, bij een tienlagenmaat van 73½-74 cm. In dit halfsteensmetselwerk vielen geen koppen te meten.

Bijlage: uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Damsterdiep 6**
Bouwdoosiernummer : B 11904
D.I.V. bezoek : 2 maart 2005

1925

M. Reitsma krijgt een vergunning voor het vergroten van de winkel door het wegbreken van binnenmuren en het verwijderen van twee bedsteden ter vergroting van de woonkamer op de begane grond. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. H. Medendorp tekent voor het bouwplan.

1930

M. Reitsma krijgt een vergunning voor het oprichten van een gebouwtje (rokerij) op de open grond achter het pand en voor het wijzigen van de indeling ter vergroting van de kamer op de begane grond en ter verkrijging van een woonkamer en drie slaapkamers op de eerste verdieping. Het werk komt nog hetzelfde jaar gereed. H. Medendorp tekent voor het bouwplan.

Daarnaast wordt een vergunning verleend om het bestaande privaat te voorzien van een inrichting tot waterspoeling en de faecaliën af te voeren naar het gemeente riool.

1931

Er wordt een vergunning verleend voor het aanbrengen van een kelderingang en een trapopgang alsmede het maken van een doorgang en het plaatsen van een deurkozijn in de scheidingsmuur tussen Damsterdiep 4 en het naastgelegen Damsterdiep 6, een en ander t.b.v. Damsterdiep 6. Het betreft hier het herstel van een oude situatie. In 1930 zijn de toenmalige kelderingang en trapopgang zonder vergunning verwijderd door dhr Temmen (Damsterdiep 4). Zijn buurman op nummer 6, dhr Reitsma, ging hiertegen procederen en het vonnis verplichtte dhr. Temmen de oude situatie te herstellen. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1942

Er wordt een materiaalaanvraag gedaan t.b.v. het waterdicht maken van een kelder.

1945

Het oorlogsschaderapport bedraagt f 330,-. De schade bestaat voornamelijk uit glaswerk.

1960

J.J. Dijk krijgt een vergunning voor het betegelen van de winkelpui in de voorgevel van de slagerij. Het werk komt in 1961 gereed.

H. Wierts